

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

SOKAK KOŞULLARINDAKİ ÇOCUKLARA YÖNELİK HİZMETLER VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİYLE MÜCADELE

WEglobal

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
GİRİŞ	4
SOKAK KOŞULLARINDA BULUNAN ÇOCUKLAR VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİYLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER	6
Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi	6
İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin 138 Sayılı ILO Sözleşmesi	7
182 Sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin ILO Acil Eylem Sözleşmesi	7
Sosyal Hizmetler Kanunu (2828).....	8
Çocuk Koruma Kanunu (5395)	8
İş Kanunu (4857)	9
İlköğretim ve Eğitim Kanunu (222)	9
SOKAKTA YAŞAMA, ÇALIŞTIRILMA VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN NEDENLERİ	11
Ailenin Parçalanması.....	11
Aile İçi İhmal ve İstismar	11
Üvey Ebeveyn Faktörü	12
Yoksulluk	12
Göç	13
SOKAKTA YAŞAYAN/ÇALIŞTIRILAN VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNE YÖNLENDİRİLEN ÇOCUKLARIN MARUZ KALDIĞI RİSKLER.....	14
Suça Sürüklenme	14
Okul Başarısızlığı ve Okuldan Kopma.....	14
Alkol ve Madde Bağımlılığı.....	15
Fiziksel ve Ruhsal Sağlık Sorunları	15
İstismara Uğrama.....	16
Damgalanma ve Dışlanma.....	17
SOKAKTA YAŞAYAN/ÇALIŞTIRILAN VE/VEYA ÇOCUK İŞÇİLİĞİNE YÖNLENDİRİLEN ÇOCUKLARIN KORUNMASI	18

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Çocukların Korunmasına Yönelik Önleme ve Müdahale Temelli Uygulamalar.....	18
Çocuk işçiliğinin olumsuz etkilerine ilişkin bilinç artırıcı/farkındalık oluşturucu çalışmaların yapılması	18
Çocuk işçi olan ve sokakta yaşayan/çalıştırılan çocukların ailelerinin temel hizmetlere erişimi ile gelir ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik önlemlerin alınması.....	19
Çocuk işçilerin mesleki eğitime yönlendirilmesi.....	20
Mevsimsik tarım işçisi ailelerin çocuklarına yönelik kaynak ve hizmetlere erişimlerini sağlayacak mekanizmaların güçlendirilmesi.....	21
Çocukların haklarına ilişkin ailelerin farkındalıklarının artırılması ulusal ve yerel düzeyde kampanyalar yapılması	22
Sosyal hizmet kuruluşları ile yerel yönetimler arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve sivil toplumun katkısının alınması	22
Sokak ortamında yaşayan ve çalıştırılan çocuklarla ilişki temelli hizmet sunumu.....	23
Okul sistemiyle çalışarak risk altındaki çocukların desteklenmesi.....	24
Yasal ve idari düzlemlerde denetim ve yaptırım mekanizmaların işletilmesi	25
Çocukların Korunmasında Sorumlu Kurum ve Kuruluşlar	25
Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	25
Milli Eğitim Bakanlığı	26
İçişleri Bakanlığı	26
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	27
Yerel Yönetimler.....	28
NELER ÖĞRENDİK?	29
SORULAR.....	30
KAYNAKLAR	34

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

SOKAK KOŞULLARINDAKİ ÇOCUKLARA YÖNELİK HİZMETLER VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİYLE MÜCADELE

Öğrenme Çıktıları

- Sokakta yaşayan ve çalışan çocuk ile çocuk işçiliğini tanımlayabilme
- Sokakta yaşama ve çalışma ile çocuk işçiliğine neden olan faktörleri açıklayabilme
- Sokakta yaşama ve çalışma ile çocuk işçiliği koşullarının çocuklar üzerindeki etkilerini anlayabilme
- Sokakta yaşama ve çalışma ile çocuk işçiliğiyle mücadeleye yön veren ulusal ve uluslararası yasal düzenlemeler hakkında bilgi sahibi olma
- Sokakta yaşama ve çalışma ile çocuk işçiliğiyle mücadele kapsamında uygulamaya dönük becerileri geliştirme
- Sokakta yaşama ve çalışma ile çocuk işçiliğiyle mücadelede sorumluluk üstlenen kurum ve kuruluşların yürüttüğü politika ve programlara ilişkin farkındalık geliştirme

Anahtar Sözcükler

Sokakta yaşayan çocuk, sokakta çalışan çocuk, çocuk işçiliği, çocuk işçiliğiyle mücadele

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

GİRİŞ

Çocukların sokakta yaşaması ve çalışması ile çocuk işçiliği olguları birbiriyle oldukça yakın ilişki içerisinde bulunan ve pek çok toplumda güncel olarak varlığını sürdüren sosyal sorunlar arasında yer alır. Çocuğun emeğinin çocuğun yaşı ve gelişimine uygun olmayan bir biçimde sokakta ya da iş gücü piyasasında ekonomik çıkar amacıyla kullanılması gelişimsel açıdan çocuğun sağlığına, güvenliğine ve eğitimine zarar vermektedir. Bu bakımdan, sorunun tüm boyutlarıyla ele alınması ve bu çocuklara hizmet sunan profesyonellerin ve gönüllülerin çocuk hakları temelinde uygun politika ve müdahalelere dâhil olması gerekmektedir.

Konunun öznesi olan sokakta yaşayan/çalışan çocuk ile çocuk işçiliğine maruz kalan çocuğun tanımlanmasına yönelik yasal ve kuramsal açıklamalara bakmakta yarar vardır. **Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu** (UNICEF), sokak koşullarındaki çocukları, zamanlarının büyük bir bölümünü sokakta geçiren, herhangi bir korumadan ve yetişkinlerin doğrudan desteğinden yoksun çocuklar olarak tanımlamıştır. UNICEF ve bu alanda çalışan uzmanların tanımlarıyla literatürde, sokak koşullarındaki çocuklara ilişkin tanımlamalar genellikle çocuk ile ailesi arasındaki ilişkiye dayalı sınıflamalardan oluşmaktadır. Gündüzleri sokakta bulunan ve çalışan ancak geceleri ailelerinin bulunduğu evlerine dönen çocuklar sokaktaki çocuklar, aile bağları oldukça zayıf durumda veya kopmuş, sokağı mesken edinmiş, yaşamının büyük çoğunluğunu sokakta geçiren çocuklar ise sokağın çocukları olarak nitelendirilmiştir.

Bunun haricinde, ailesiyle sokakta olan çocuklar veya ailesiyle hiçbir bağı kalmamış, sokağa terk edilen çocuklar gibi farklı gruplardan söz edilebilir. Sokak ve çocuk ilişkisini anlamaya yardımcı olan **bu kategoriler ve tanımlamalar farklı bağlamlarda çocuğun durumuna ilişkin bir kavrayış sunmakla birlikte çocuk kavramına olumsuz nitelendirmeler de katmaktadır**. Sokak çocuğu, sokağın çocuğu, evsiz, terk edilmiş gibi kavramlar çocuğa yönelik damgalayıcı ve ayrımcı imgeler oluşturduğundan sokakla ilişkisi olan çocuklar için **“sokak ortamındaki çocuklar”** veya **“sokak koşullarındaki çocuklar”** ifadelerinin daha fazla tercih edildiği görülmektedir.

Çocuk işçiliği kavramına bakıldığında ise Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) sunduğu tanımlama öne çıkmaktadır. Buna göre, **çocuk işçiliği, çocukları çocukluk yaşamlarından alıkoyarak potansiyellerini gerçekleştirmesini engelleyen** fiziksel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişimlerini tehlikeye atarak eğitim gibi temel haklarından mahrum kalmalarına neden olan çalıştırma biçimidir (ILO, 2023). **Bu bakımdan çocuk işçiliği, çocuğun emeğinin sömürülmesi anlamına gelmektedir**. Dolayısıyla çocuk işçiliği çocuğun eğitici ve geliştirici amaçla yaşına ve gelişimine uygun olarak beceri kazanmasına yönelik çalışmasından farklıdır. Nitekim çocuk işçiliği, çoğu durumda çocuğun söz hakkı olmaksızın iş yaşamına katılmaya zorlandığı, çocuk üzerinden maddi kazanç sağlandığı, çocuğun bu süreçten zarar gördüğu çalışma biçimlerine atıfta bulunur.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Genel olarak bakıldığında, çocuğun sokakta yaşaması, sokakta çalışması ya da çocuk işçiliğine maruz kalması çocuğun tercihi olmayan, nedenselliği ve sonuçları itibarıyla kesişimsel özellikler barındıran bir sorundur. Bu sorunun azaltılmasına ve çözümüne yönelik kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri aracılığıyla gösterilen refleksin etkili olabilmesi, bu konuda oluşturulan politikaların ve uygulamaların etkililiğine bağlıdır.

Dolayısıyla bu derste, sokakta yaşayan/çalışan ve çocuk işçiliğine maruz kalan çocukların durumuna ilişkin genel bir kavramsal çerçeve sunulmasının yanı sıra sorunun çözümünde rol oynayan yasal düzenlemeler ışığında ortaya konulan hizmetler ve bu sorun ile mücadele yolları ele alınacaktır.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

SOKAK KOŞULLARINDA BULUNAN ÇOCUKLAR VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİYLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER

Çocukların sokak koşulları altında bulunması ve çocuk işçiliğine maruz kalması ulusal ve uluslararası düzeyde bir toplum sorunu olarak değerlendirilmektedir. Bu sorun, çocuklar üzerinde yıkıcı etkilere sahip olabilecek sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle uluslararası örgütler ve bu örgütlere üye devletler, çocukların sokakta yaşama ve çalışma gibi şartlardan korunabilmesine ve gelişimlerine uygun olmayan işlerde çalışmalarını önlemeye yönelik düzenlemeler ortaya koymaktadır. Bu düzenlemeler, ulusal mevzuat ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul edilmiş uluslararası sözleşmeler ekseninde ele alınabilir.

Bu bağlamda uluslararası düzenlemelerin başında BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, 138 No'lu İstihdama Kabulde Asgari Yaş Sözleşmesi, 182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi gelmektedir.

Ulusal düzenlemeler kapsamında 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 4857 sayılı İş Kanunu ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu üzerinde durmak gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Çocuk haklarının temel bileşenlerinden biri olan korunma hakkı çocukların yaşadıkları toplumda tüm tehlikelerden ve kötü muamelelerden korunmasına yönelik hakları içerir. Bu bağlamda Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS), çocukların, çocuk işçiliğinden, her türlü şiddet ve kötü muameleden, madde bağımlılığın, silahlı çatışmalardan ve gelişimini tehlikeye düşürecek diğer risklerden korunması konusunda tedbirler alma bakımından taraf devletlere sorumluluk yükler (mad. 19). Dolayısıyla çocukların bedensel ya da ruhsal gelişimini ve bütünlüğünü tehlikeye atan eylemlere maruz kalması, özgürlüğünün elinden alınması, risklere açık hâle getirilmesi devlet müdahalesini gerektiren sorunlardır.

ÇHS'nin 20. maddesinde belirtildiği üzere, geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahiptir. Dolayısıyla sokakta risk altında bulunan ve ailesiyle ilişkisi sınırlı bulunan çocukların tespiti ve koruma altına alınması hususunda devletin sorumluluk üstleneceği anlaşılabilir.

Sözleşmenin 32. maddesinde, çocuğun, sağlığı, bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek, eğitimine zarar verecek nitelikte her türlü tehlikeli işte çalıştırılmasına ve ekonomik sömürüye karşı korunma hakkının bulunduğu belirtilmiştir. Bunun için yasal, idari, toplumsal ve eğitsel önlemler almak devletin yükümlülüğüdür. Bu hükümler sokakta yaşayan ve yaşına uygun olmayan çalışma koşullarına maruz bırakılan çocuklar hakkında devletin sorumluluğunu açık şekilde vurgulamaktadır.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

İstihdama Kabulde Asgari Yaş İlişkin 138 Sayılı ILO Sözleşmesi

ILO tarafından 1973 yılında onaylanmasına karar verilen 138 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaş Sözleşmesi, taraf olan üye devletlere, çocuk işçiliğiyle etkin bir şekilde mücadele ederek sorunları ortadan kaldırma, çocukların istihdama ve çalışmaya katılmasında asgari yaşı, onların fiziksel ve zihinsel gelişimlerine olanak tanıyacak bir düzeye yükseltilmesini sağlama odağında sorumluluk vermiştir. Sözleşme, gerekli iç hukuk yollarının işletilmesi ve sözleşmenin 21 Haziran 1998 tarihli ve 23379 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla Türkiye'de yürürlüğe girmiştir.

Sözleşmeye taraf devletler, kendi ülkelerinde çocukların istihdama veya çalışmaya kabul için asgari yaş sınırını belirleyecek, bu yaş zorunlu öğrenim yaşının bittiği yaşı altında ve her halükârda 15 yaşı altında olmayacaktır. İstisnai olarak eğitim olanakları yeterince gelişmemiş olan ülkeler, ilgili işveren ve işçi örgütlerinin görüşüne dayanarak asgari yaşı başlangıçta 14 olarak belirleyebilecektir. Ancak bunun kalıcı olmaması için bu kararı alan ülkeler, ILO'ya mevcut gerekliliklerin sürdüğünü ve belirli bir tarihe kadar bu uygulamaya devam edileceğini gerekçeli olarak rapor edecektir. Bununla birlikte, doğası veya yapıldığı koşullar bakımından çocukların sağlığını, güvenliğini veya ahlakını tehlikeye düşürebilecek hiçbir türlü istihdam yapılmayacak veya çalışma yaşı 18'in altında olmayacaktır.

Sözleşmede asgari çalışma yaşına bazı istisnalar getirilmiştir. Sözleşmeye göre 13-15 yaş aralığındaki gençlerin gelişmelerine, sağlıklarına ve eğitimlerine zarar vermeyecek hafif işlerde çalışmalarına yönelik mevzuat düzenlemesi yapılabileceği, en az 15 yaşında olmak şartıyla zorunlu eğitimlerini tamamlamayanların uygun koşullarda çalışmasına izin verilebileceği ve sanatsal faaliyetlerde çalışan çocuklara yönelik münferit çalışma izinleri verilebileceği hüküm altına alınmıştır.

7

182 Sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin ILO Acil Eylem Sözleşmesi

ILO tarafından 1999 yılında kabul edilen 182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi, Türkiye'de 27 Haziran 2001 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye taraf olan devletler, en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğini acil bir sorun olarak kabul ederek ortadan kaldırılmasını sağlayacak etkili önlemler alma taahhüdünde bulunmaktadır.

Sözleşmeye göre çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak tanımlanan işler genel anlamda çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işleri kapsamaktadır.

Çocuğın alınıp satılması, borç karşılığı rehin olarak çalıştırılması, zorla çalıştırılmaya dayalı kölelik ve benzeri uygulamalara maruz bırakılması, fahişelik ve pornografide kullanılması, uyuşturucu üretimi ve ticaretinde kullanılması gibi işler bu bağlamda değerlendirilmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Sözleşme gereğince üye devletlerin, sözleşme hükümlerini uygulayabilmesi için gerekli mekanizmaları kuracağı (mad. 5), çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin ortadan kaldırılması için ulusal eylem programları geliştirerek uygulamaya koyacağı (mad. 6), sözleşmenin yerine getirilmesi için gerekli yaptırımları uygulayacağı (mad. 7) belirtilmiştir. Eğitimin önemi vurgulanarak çocuğun eğitim hakkından yararlanabilmesi için alınacak tedbirler bağlamında, çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmaları, çocuklara sosyal uyum ve rehabilitasyon için yardım sağlanması, ücretsiz temel eğitim sunulması, mümkünse uygun mesleki eğitim sağlanması, çocuk işçiliği bakımından risk altında bulunan çocukların tespit edilmesi ve cinsiyet farklılaşmasının dikkate alınması hususları belirtilmiştir.

Sosyal Hizmetler Kanunu (2828)

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında tanımlanan “korunmaya ihtiyacı olan çocuk” kavramı beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olan çocukları ifade etmektedir. Sokak koşullarında bulunup ebeveyn gözetiminden yoksun kalan, ebeveyni tarafından ihmal edilen, sokaktaki risklere açık hâle gelen, gelişimine uygun olmayan işlerde çalışmak zorunda olan çocukların bu tanım kapsamında yer alacağı anlaşılabilir. Dolayısıyla çocuğun korunma ihtiyacı içinde olduğunun belirlenmesi, kanun kapsamında çocuk koruma hizmetlerinin sunulmasını gerektirir.

2828 kapsamındaki çocuk koruma hizmetleri çocuğa ve ailesine sunulan destekler, çocuğun devlet korumasına alınarak kurum bakımına yerleştirilmesi ve uygun bir aile ortamına geçici veya kalıcı olarak yerleştirilmesi şeklinde gerçekleştirilir. Bu kapsamdaki uygulamalar şu şekilde özetlenebilir:

- **Çocuğa ve ailesine destek sunulması:** Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) uygulamasıyla özellikle yoksulluk nedeniyle dezavantajlı durumda bulunan çocukların yaşam kalitesini artırmaya yönelik ailelere çocuk temelli yapılan ödemeleri ve sosyal desteği içerir.
- **Çocuğun kurum bakımına alınması:** Mevcut uygulamada devlet koruması altına alınmasına karar verilen çocukların bakım ve korunmasının sağlanarak eğitimine devam etmesine ve gelişimsel olanaklardan yararlanmasına yönelik ev tipi sosyal hizmet kurumlarına yerleştirilmesi söz konusudur. Bunlar çocuk evleri ve çocuk evleri siteleri aracılığıyla sunulmaktadır.
- **Çocuğun aile ortamına yerleştirilmesi:** Çocuğun kurum bakımı altında bulunması yerine aile ortamında bakımı ve korunmasının sağlanabilmesi için koruyucu aileye yerleştirilmesi veya uygun olması halinde evlat edindirilmesi sağlanabilir.

Çocuk Koruma Kanunu (5395)

Kanunda korunma ihtiyacı olan çocuk “bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk” olarak tanımlanırken suç sürüklenen çocuk ise “kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk” olarak tanımlanmıştır.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Bu tanımlar kapsamında suçta sürüklenen çocuğun içinde bulunduğu yaşam koşulları bakımından aynı zamanda korunma ihtiyacı içinde bulunan çocuk olabileceği de göz önünde bulundurulmaktadır. Bu doğrultuda sokak koşullarında bulunan çocukların veya çocuk işçiliğine maruz kalan çocukların kanun kapsamında koruyucu ve destekleyici tedbirlerden yararlandırılması mümkündür.

Çocuğun sokaktan ve suçtan korunmasında kanunun öngördüğu tedbir kararlarından yararlandırılması önem kazanır. Kanuna göre uygulanacak tedbir kararı süreçlerinde, yerelde kurumlar arasında bağlantı, uyum, düzen ve eşgüdümün sağlanabilmesi için ilgili yönetmelik kapsamında Çocuk Koruma Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur.

İş Kanunu (4857)

4857 sayılı İş Kanunu, çocukları çalıştırma yasağı, çocukların asgari çalışma yaşı, çalışma süreleri, çalışma yaşamında korunması hususlarında ve bunların yerine getirilmemesine karşın uygulanacak cezai yaptırımlara ilişkin hükümlere yer vermektedir. **Kanun, ILO sözleşmeleriyle uyumlu biçimde, 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılmasını yasaklarken 14 yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış çocukların sağlıklı gelişim sürdürmeleri ve eğitime devam etmeleri koşuluyla hafif işlerde çalışabileceklerini hükme bağlar.** Kanuna göre, çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık durumları, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri ile kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınacaktır. Çocuğun yaptığı iş, onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez.

İş Kanunu, uluslararası kabul gören normları iç hukuk sistemine dâhil etmesi bakımından önemli bir düzenlemedir. Buna karşın, çocuğun emek sömürsünün önlenmesine yönelik bu tür yasal düzenlemelerin daha ziyade kayıtlı çalışan çocuk ve gençlerin çalışma biçimlerini ve koşullarını kapsadığı görülmektedir. Ne var ki, çocuğun emek sömürsü birçok durumda kayıt dışı istihdam yoluyla sokakta veya uygun olmayan iş koşullarında gerçekleştirilmektedir. Bu sebeple, sokak koşullarında bulunan ve çocuk işçiliğine maruz kalan çocukların tespiti ve korunmasında ilgili kurum ve kuruluşların tespit ve değerlendirmeler yoluyla bu çocukları uygun hizmet modellerinden yararlandırma konusundaki etkin çalışmaları ön plana çıkmaktadır.

İlköğretim ve Eğitim Kanunu (222)

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda her Türk vatandaşına devlet tarafından sunulan zorunlu ve parasız eğitime ilişkin usul ve esaslara yer verilmektedir. Kanunda çocuğun okula devamının sağlanmasında ailesi veya çocuğun yasal temsilcisi sorumlu tutulmuş, çocuğunu okula göndermeyen veli ya da vasiye para cezası uygulanmasına hükümlenmuştur. Öte yandan, çocukların ilköğretim kurumlarına devamlarını sağlama noktasında mülki idare amirlerine, ilköğretim müfettişleri ve okul idarelerine; ailelere ve okul idarelerine yardım etme ve gereken tedbirleri alma görevi verilmiştir.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Okula devam etmeyen çocukların devamsızlık sebepleri, okul idarelerince ve ilköğretim müfettişlerince araştırılarak devama engel olan maddi ve manevi sebeplerin giderilmesine çalışılacağı ve giderilmesi mümkün olmadığı ilgili makamlara bildirileceği belirtilmiştir.

Kanunda, çocukların çalışmasına ilişkin de hükümler bulunmaktadır. Buna göre, ilköğrenim çağında olan çocukların okula devam etmemesi durumunda, hiçbir resmi ve özel iş yerinde veya her ne surette olursa olsun çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılmayacağına hükümlenmiştir.

Okula devam edenlerin ise ilgili diğer yasal düzenlemeler kapsamında ancak ders zamanları dışında çalıştırılabileceği belirlenmiştir.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

SOKAKTA YAŞAMA, ÇALIŞTIRILMA VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN NEDENLERİ

Çocukların sokak koşullarında yaşaması ve çalışması ya da çocuk işçiliği yoluyla emek sömürsüne maruz kalması ciddi bir sosyal sorun olup birçok farklı bileşenden etkilenmektedir. Özellikle aile etkisinin ve yoksulluğu yaratan yapısal sorunların çocukların sokak koşullarında bulunması ve çocuk işçiliğine yönlendirilmesi hususunda oldukça belirgin etkilere sahip olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda, literatürdeki araştırmalar ışığında öne çıkan faktörleri aile parçalanması, aile içi ihmal ve istismar, üvey ebeveyne sahip olma, yoksulluk ve göç ekseninde değerlendirmek mümkündür.

Ailenin Parçalanması

Aile temelli sorunlar, çocukların sokakta yaşayan çocuk olmasında etkili olan nedenlerin başında gelmektedir. Sokak koşullarında bulunan çocukların kayda değer bir kısmının parçalanmış ailelerden geldiği görülmektedir (Çelik, 2019). **Boşanma, ebeveynlerden birinin terki veya kaybı neticesinde aile birliğinin veya düzeninin bozulduğu durumlarda çocuklar için riskli sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.** Boşanma sonucu ortaya çıkan yeni duruma uyum sağlama konusunda eşlerin sergilediği tutumlar, çocukların bu sürece yönelik tepkilerini biçimlendirebilmektedir. Boşanmanın şiddet ve çatışma ortamına dayalı olarak gerçekleşmesi çocukların bu süreçte anne veya babaya karşı bir tutum geliştirmesine ve boşanma sonrası öfke, saldırganlık, asilik gibi tepkisel davranışlara yönelmesine sebep olabilir. Bu tür durumlarda azalan ebeveyn gözetimiyle birlikte çocuğun arkadaş gruplarına ve sokağa yönelmesi daha mümkün hâle gelebilir.

Aile İçi İhmal ve İstismar

Çocuklar ailenin içinde bulunduğu sosyoekonomik durum, kültürel değerler, işsizlikler, ruh sağliğı sorunları gibi koşullar altında aile içi ihmal ve istismara maruz kalabilmektedir. Ailede ihmal ve istismarın varlığı çocuk için birçok yıkıcı sonuca neden olan etkenlerden biridir. Aile içinde ihmal ve istismara uğrayan, dolayısıyla ailede kendilerini güvende hissetmeyen çocuklar için sokak bir kurtuluş olarak görülebilmektedir.

Çocuk gelişimi ve çocuk yetiştirme konusunda uygun ebeveynlik rol ve tutumlarını yansıtamayan ebeveynlerin, kontrol ve disiplin yöntemi olarak şiddeti kullanması sıkça karşılaşılan durumlardan biridir. Özellikle geleneksel aile motifi içerisinde çocuk üzerinde sert ve otoriter tutumlar sergileyen babaların çocuklara yönelik çeşitli nedenlerle fiziksel istismar uyguladıkları görülmektedir. Bunlardan biri de çocuğun zorla çalıştırılmasıdır.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Çalışmaya zorlanan çocukların istenilen düzeyde para kazanamamaları veya kazandıkları parayı kişisel harcamaları için kullanmaları durumunda fiziksel ve psikolojik şiddete uğrama riskleri bulunmaktadır. Bu çocukların, akşam/gece eve dönme konusunda isteksiz davrandıkları ve bazen de eve dönmedikleri tahmin edilmektedir.

Cinsel ve fiziksel istismar öyküsünün, sokağa yönelme açısından kritik faktörler arasında olduğu belirtilmektedir. Etiyopya (Endris ve Sitota, 2019), Nijerya (Umoayara ve Ekot, 2022), Hindistan (Ghosh, 2022), Nepal (Sharma, 2020) gibi **farklı ülke örneklerinden araştırma bulguları, istismarcı ebeveyn cezalandırmalarından kurtulma isteğinin evden kaçma ve sokağa yönelmenin başlıca sebeplerinden biri olduğunu göstermektedir.** İstismar eyleminin arkasında yatan sebepler arasında yoksulluk, alkolizm, anne-baba çatışmaları, aile parçalanması gibi nedenlere sıkça rastlanmaktadır.

Dolayısıyla evde kötü muamele ile karşılaşma olasılığı olan çocukların akşamları eve gitmek yerine sokakları mesken edinme veya başka illere gitme eğilimi ortaya çıkabilmektedir. Bu durum, çocukların sokaktaki risklere giderek daha açık hâle gelmesine neden olmaktadır.

Üvey Ebeveyn Faktörü

Aile bütünlüğünün çeşitli nedenlerle bozulması çocuk üzerinde genellikle olumsuz etkiler bırakmaktadır. Bazı durumlarda yeniden evlenme ile kurulan yeni aile düzeninde önceki evlilikten gelen çocuklar, üvey anne veya üvey baba etkisiyle yer edinmemektedir. Öte yandan, çocukların üvey anne veya üvey babayı kabullenemedikleri ve beraberinde psikolojik güçlükler yaşayarak bu duruma tepki gösterdikleri görülebilmektedir (Durmuş, 2022; Karal Dönmez, 2019). Bu süreçte aynı zamanda, çocuğun psikolojik veya fiziksel şiddete maruz kalması, aile içinde huzursuzlukların oluşması, baskı ve istenmeme durumları, çocuk için evi terk ederek sokağa yönelme gerekçesine dönüşebilmektedir.

Yoksulluk

Ailedeki yoksulluk örüntüsü çocukların sokakta yaşama ve çalışmaya yönelmesinde veya buna maruz bırakılmasında oldukça etkilidir. Yoksulluk, küresel bir sosyal sorun olarak tüm ülkelerde çocukları derinden etkilemektedir. Ekonomik krizler, gelir dağılımı adaletsizliği, işsizliğin artması, kayıt dışı ekonomi, düşük ücret politikaları, sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın yetersizliği, nüfus artışı, hızlı ve plansız kentleşme, düşük eğitim seviyesi, örgün ve yaygın eğitime erişim güçlüğü, geleneksel ve kültürel koşulların baskısı, sosyal refah politikalarının yetersiz kalması gibi pek çok unsur yoksulluğa neden olabilir. Bütün bunlar, yetersiz aile gelirinin artırılması için çocukların sokakta çalıştırılmasına kapı aralayabilmektedir.

Yoksulluğun arka planını anlamak için üzerinde özellikle durulması gereken hususlardan biri eğitimidir.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Düşük eğitim seviyesi yoksulluk riskini artırırken yoksul bireylerin iyi eğitim olanaklarından yararlanması güçleşmektedir. Dolayısıyla yoksulluğa yol açan eğitimsizlik yine eğitimsizliğe neden olmaktadır (Çalış, 2021). Öte yandan, anne ve babaların eğitim düzeyindeki düşüklük, çocukları için eğitimin uzun vadede yararlı çıktılarını öngörememelerine ve özellikle kız çocuklarının eğitim alması çaba sarf etmemelerine neden olabilmektedir (Güngör ve Erdurak, 2016). Bu ve benzeri durumlar çocukların çalıştırılmasının ardında yatan yoksulluk temelli faktörler haline gelmektedir.

Göç

Göç süreçlerinden etkilenen çocuklar için sokakta yaşama ve çalışma riskinin arttığı belirtilmektedir. Trabzon'da yapılan bir araştırmada, sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların çoğunlukla iç göç yoluyla şehre gelen ailelerin çocukları olduğu, sokakta dilenen/dilendirilen çocukların ise dış göç ile şehre gelen ailelerin çocukları olduğu görülmüştür. Çalışmada sokakta çalışan/çalıştırılan çocukların şehrin kalabalık cadde ve sokaklarında ve alışveriş merkezi önlerinde mendil sattığı veya tartıcılık yaptığı ortaya konulmuştur (Atamer ve ark., 2018). Başka bir çalışmada sokak çocuklarının ailelerinin yaşadıkları yerlere bakılmış; göç eden ailelerin çoğunlukla gecekondu bölgelerinde yaşadıkları görülmüştür (Karakuş, 2010).

Göç olgusu çocuk işçiliğinde yalnızca bir köken faktör değil aynı zamanda yaşam ortamını ve koşullarını dinamik olarak etkileyen bir meseledir. Mevsimlik işçi göçü bunun en bariz örneklerinden biridir. Tarım sektöründe vasıfsız işçi ihtiyacının karşılanmasında, kırsal veya kentsel alandaki dezavantajlı ailelerin çocuklarıyla birlikte özellikle hasat dönemlerinde farklı bölgelere yıl içinde yaptıkları göç hareketliliği, çocuk işçiliğinin yoğun olarak görüldüğü süreçler arasında yer almaktadır. Örneğin, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden Karadeniz Bölgesi'ne fındık hasadı için gelen aileler yol, yiyecek, barınma, ısınma gibi temel ihtiyaçlarını döndüklerinde de karşılayabilmek için gereken geliri mümkün olduğunca artırabilmek amacıyla çocukların emeğinden sıkça yararlanmaktadır. Çocuklar bu emeği, yalnızca hasat yapılan bahçede çalışarak değil aynı zamanda yetişkinler tarlada/bahçede çalışırken evde/çadırda kalıp kendinden küçük kardeşine bakım sunarak, yemek ve temizlik yapmak gibi ev içi işlerle uğraşarak verebilmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

SOKAKTA YAŞAYAN/ÇALIŞTIRILAN VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNE YÖNLENDİRİLEN ÇOCUKLARIN MARUZ KALDIĞI RİSKLER

Çocukların sokak koşullarında yaşaması ve çalışması ya da çocuk işçiliği yoluyla emek sömürsüne maruz kalmasında birçok risk faktörü rol oynarken çocukların bu koşullar altında bulunması onları başka ciddi risklere açık hâle getirmektedir. Bu doğrultuda literatürdeki araştırmalar ışığında, sokakta yaşayan/çalışan ve çocuk işçi olarak çalıştırılan çocukların suça sürüklenme, okuldan kopma, alkol ve madde bağımlılığı, fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları gibi ciddi problemleri sıkça yaşadıkları görülmektedir.

Suçta Sürüklenme

Sokakta yaşayan çocuklar, sokağı hem çalışma hem de barınma alanı olarak kullanmaktadır. Zamanlarını sokakta geçiren çocuklar için sokak aynı zamanda sahiplenilen bir mekâna dönüşmektedir. Bu durum çocukların sokakta diledikleri gibi davranmalarına kapı aralarken bu tür davranışlar, toplumsal beklentilerle uyum göstermez. Uyuşturucu madde kullanma ve satma, dilencilik, taciz, insanları rahatsız etme, hırsızlık ve gasp gibi davranışlar çocukların sokakta suça eğilimli hâle gelmeleriyle ilişkilidir (Bülbül ve Doğan, 2016). **Bu çocuklar genellikle grup halinde yaşarken zararlı alışkanlıklar edinmekte ve suç temelli davranışlar etrafında sosyalleşmektedir.**

Bulgurcuoğlu ve Çamur-Duyan'ın (2016) araştırmasına katılan hükümlü çocukların yarısından fazlasının (%51) tüm geceyi sokakta geçirecek şekilde sokakta yaşama deneyimine sahip olduğu görülmüştür. Bu durumun sokakta suça sürüklenme olasılığını artırması olasıdır. Çoban (2014) ise araştırmasında, evden kaçma ve suça sürüklenme arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Araştırmaya katılan ve suçtan dolayı hüküm giymiş çocukların %55'inin daha önce sokakta kalmış olduğuna, %65'inin ise yoksulluk, sokakta çalışma, suça sürüklenme riski altında bulunduğu dikkat çekilmiştir.

Okul Başarısızlığı ve Okuldan Kopma

Sokakta yaşayan/çalışan çocuklar ve çocuk işçiler maruz kaldıkları çalışma yaşamı nedeniyle eğitimlerine devam etmekte zorlanmakta, devam edebildikleri durumlarda ise çoğunlukla düşük akademik başarı sergilemektedir. Bu durum eğitimin çocuğa sağlayacağı faydaları törpülemektedir.

Öte yandan, ailenin çocuktan gelir getirmesini beklemesi, çocuğun eğitimine verilen önemin azalmasına ve zaman içinde çocuğun eğitimden kopmasına neden olmaktadır (Erbay, 2008). Alparşlan ve Karaoğlan'ın (2012) araştırmasına katılan sokakta satıcılık (simit, mendil, sakız vb.) veya tartıcılık yaparak çalışan çocukların %93.5'inin ilköğretim öğrencisi olduğu, tamamının okul dışında kalan tüm zamanlarda (okul dışındaki saatler, hafta sonu, bayram ve yaz tatillerinde) sokakta çalıştığı belirlenmiştir.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Bu bulgular ailelerinden ayrı olmayan bu çocuklar için sokakta çalışmanın, okula devam etmeye engel olmadığını fakat çocukların ders çalışmaya, dinlenmeye ve eğitici-geliştirici diğer sosyal aktivitelere zaman ayıramamasına neden olduğunu göstermektedir.

Alkol ve Madde Bağımlılığı

Sokakta yaşıyan çocuklarda bağımlılık yapıcı madde kullanımının ciddi boyutlarda olduğu görülmektedir. Çocuklar madde kullanımının kendilerine zarar verdiğini bilseler de bu davranışı sürdürmektedir. Kullanılan maddelerin başında yaygın olarak sigara, alkol ve uçucu maddeler bulunmaktadır. Esrar ve sentetik uyuşturucuların da bu çocuklar tarafından kullanıldığı görülmektedir (Karal Dönmez, 2019). Kardaş ve Kardaş (2023) tarafından Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezine başvuran çocukların özelliklerini inceleyen bir çalışmada ergenlerin %97,9'sinin sigara, %79,2'sinin alkol, %88,8'inin esrar, %67'sinin ekstazi, %40'ının metamfetamin kullandığı, madde kullanımında çeşitliliğin olduğu ve sokak yaşantısının oldukça yaygın olduğu görülmüştür. Çalışmanın örnekleme alınan çocukların son bir yılda ev dışında geçirdikleri gece sayısı ortalama 25 olarak bulunmuş, örneklemin yarısının eve geliş saatinin gece 23.00'ten sonra olduğu tespit edilmiştir. Benzer bir sonuç da Aksoy ve Ögel'in (2005) çalışmasına katılan sokakta yaşıyan çocuklarda görülmüş olup madde kullanım oranı %78 düzeyinde bulunmuştur. **Madde kullanan çocuklar, dilenerek ya da sokaklarda çalışarak kazandıkları parayı uyuşturucu satın almak için kullanmaktadır. Ayrıca, uçucu ve uyuşturucu madde kullanan çocuklarda, bunu temin etmek için hırsızlığa yönelme gibi suç davranışlarına da rastlanmaktadır.** Dolayısıyla madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin sokak yaşantılarının ve suç işleme davranışlarının fazla olduğu, okulla olan bağlarının ise zayıf olduğu görülmektedir.

15

Fiziksel ve Ruhsal Sağlık Sorunları

Sokakta yaşamak ve çalışmak çocuklar için ciddi hayati riskleri beraberinde getirmektedir. Bu çocukların güvenli alanlarda bulunmaması nedeniyle araç çarpması, yüksek yerlerden düşme, yaralanma, sakatlık ve hayatını kaybetme risklerinin yüksek olduğu belirtilmektedir. Çocukların içinde bulunduğu yaşam koşulları kas-iskelet yapısında bozulma, bel ve sırt ağrıları, kamburluk gibi fiziksel sağlık sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Karataş, 2013). Öte yandan psikolojik sorunlar sokak koşullarında yaşıyan/çalışan çocuklarda sıkça görülmektedir (Bülbül ve Doğan, 2016). **Bu çocukların, yeterince temiz olmayan yerlerde yaşamlarını sürdürmeleri nedeniyle tuvalet, temiz su gibi hijyen ve sanitasyona erişimleri son derece sınırlıdır.** Bu nedenle, sağlık sorunlarına karşı çok daha savunmasızdırlar.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Sokakta ya da başka şekilde çalışmak durumunda olan çocukların maruz kaldığı koşullar, bedensel olarak yıpranmalarına, psikolojik olarak öz güvenlerini ve ruh sağlıklarını yitirmelerine yol açabilmektedir. Buna neden olan bazı faktörler şu şekilde sıralanabilir:

- Yapılan işin gerekliliklerini yerine getirecek olgunlukta bulunmama,
- İş ortamında kullanılan araç-gereç için fiziksel ve bilişsel açıdan küçük olma,
- Yüklenen sorumlulukların fazla olması,
- Çalışma saatlerinin uzun olması,
- Sıkıcı ve tekdüze bir şekilde davranmak zorunda olma,
- Özgürlüğün kısıtlandığı bir ortamda çalışma,
- Çalışmaya dair çocuğun görüşünün alınmaması olması

Çocuğun yaşına ve gelişimine uygun olmayan iş ortamlarında çalışmaya maruz bırakılması aynı zamanda uzun vadede sosyal ve ahlaki gelişimine de zarar vermektedir (Güngör ve Erdurak, 2016). Diğer taraftan, **kimyasal maddelerin kullanıldığı, aşırı sıcak ya da gürültülü ortamlarda çalışmak çocukların gelecekte bazı kronik hastalıklara yakalanma riskini oluşturmaktadır.** TÜİK (2020) verilerine göre çalışan çocukların %12,9'unun aşırı sıcak/soğuk ya da aşırı nemli/nemsiz bir ortamda çalıştığı, %10,8'inin kimyasal madde, toz duman veya zararlı gazlara maruz kaldığı, %10,1'inin zor duruş şekli veya harekete maruz kaldığı ya da ağır yük taşıdığı, %10'unun ise gürültü veya şiddetli sarsıntıya maruz kaldığı belirlenmiştir.

16

İstismara Uğrama

Araştırmalar sokakta yaşayan ve çalışan çocukların ciddi düzeyde sözel, fiziksel ve cinsel istismara maruz kaldıklarını göstermektedir (Kaplan, 2015). **Mahalle sakinleri, esnaf veya sokakta yaşayan diğer kişiler, sokak koşullarında bulunan çocuklara yönelik küfür, hakaret, taciz, fiziksel şiddet gibi eylemlerde bulunabilmektedir.** Bu çocuklar dilencilik ve fuhuş sektöründeki insanlar tarafından kullanılabilir.

Çocukların sokak ortamında ve çalıştırıldıkları diğer ortamlarda istismara uğramalarında ailevi sorunların etkili olduğuna değinilmektedir. Genellikle sokakta yaşayan/çalışan veya çocuk işçiliğine maruz kalan çocukların ailelerinin yoksulluk, eğitimsizlik, ilgisizlik, sevgisizlik gibi nedenlerle çocuklarıyla yakın ilişkiler içinde bulunmadıkları ihmalkâr ve istismar edici ebeveynlik örüntüleri sergiledikleri belirtilmektedir. Bu bakımdan çocukların aile korunmasından uzak kalması sokak ortamında istismara açık hâle gelmelerine neden olabilmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Damgalanma ve Dışlanma

Sokakta yaşama/çalışma ve çocuk işçiliği olgusu giderek artan kentsel yaşamın bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir sorundur. Buna karşın, **kentsel alanda toplumun genel düzen ve ahenginin dışına çıkan bir grup olarak algılanan sokak ortamındaki çocuklar sıklıkla dışlanmaya maruz kalmaktadır** (Yetim ve Çağlayandereli, 2007). Sokakta yaşayan/çalışan çocuklar tedirginlik, öfke veya göz ardı etme gibi tutumlarla toplum tarafından ötekileştirilmektedir. Bu çocuklara yöneltilen acıma ve üzülmeye duygularının da bir bakıma, toplumu rahatsız eden durumların yansıması olduğu sonucuna varılabilir.

Sokak koşullarında yaşayan/çalışan çocuklara, güvenilmez, kontrol edilemez, ahlak yoksunu, madde bağımlısı gibi etiketlemeler yapılması onları diğer çocukların yaptığı aktivitelerin dışında bırakmaktadır. Bu çocuklar, dolayısıyla diğer çocuklardan farklı sosyalleşme biçimlerine ve farklı mekânlara yönelmektedir. Bu durum, onları daha fazla istismara açık hâle getirmekte ve öz güvenlerine ciddi zararlar vermektedir. Bu çocuklara yöneltilen reddedici ve dışlayıcı tutumların, temelde çocukların sergilediği sapma davranışlarıyla ilişkili olduğunu görmek mümkündür.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

SOKAKTA YAŞAYAN/ÇALIŞTIRILAN VE/VEYA ÇOCUK İŞÇİLİĞİNE YÖNLENDİRİLEN ÇOCUKLARIN KORUNMASI

Bu kısımda yukarıda ele alınan kavramsal ve yasal altyapıya dayalı olarak, çocukların sokakta yaşama ve çalışması ile çocuk işçiliğine yönlendirilmesinin önlenmesine yönelik uygulama bileşenlerine yer verilmektedir. Bu doğrultuda, çocukların farklı koşullar altında karşı karşıya kaldıkları risklerin önlenmesine yönelik meslek elemanlarının kullanabileceği beceriler ve stratejilerin neler olabileceği üzerinde durulmaktadır.

Çocukların Korunmasına Yönelik Önleme ve Müdahale Temelli Uygulamalar

Türkiye’de 2017 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yürürlüğe konulmuş olan “**Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı Faaliyet Planı (2017-2023)** ve 2023 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürürlüğe konulan **Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023-2028)** bu kapsamda meslek elemanları için yol gösterici niteliğe sahiptir. Aşağıda yer alan, meslek elemanlarının katkı sunabileceği uygulamalar, bu iki belgede yer alan temel uygulama hedefleri ve literatürde yer bulan çeşitli uygulama bileşenleri üzerinden şekillendirilmiştir.

18

Çocuk işçiliğinin olumsuz etkilerine ilişkin bilinç artırıcı/farkındalık oluşturuç çalışmaların yapılması

Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planında yer alan bu hedef kapsamında yapılacak faaliyetler birey, aile ve topluluk temelli birçok bileşene sahip olabilecek uygulamalara kapı açmaktadır. Bu bakımdan meslek elemanları eğitici rolleri bakımından bireysel düzeyde çocuklarla çalışırken çocuk hakları vurgusunu ön plana alan eğitici-geliştirici faaliyetler tasarlayabilirler. Bu faaliyetlerde **çocukların uygun yaş ve gelişim özelliği sergilemeden gelir getirici çalışma kapsamında yer almak istememelerinin onların hakkı olduğuna** vurgu yapabilirler. Meslek elemanları bu tür etkinlikleri okullarda, gençlik merkezlerinde veya halka açık diğer yerlerde gerçekleştirebilirler.

“

Dezavantajlı ailelere yönelik bilgilendirme ve farkındalık çalışmalarında genel toplantılardan ziyade bu ailelere doğrudan temas eden bir iletişimle (ev ziyareti, kurumda görüşme, okul görüşme vb.) yaklaşıması daha etkili sonuç almayı sağlayabilir.

”

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Meslek elemanları çocuk işçiliğindeki risk faktörlerine dayalı olarak **daha fazla risk etkenine sahip olduğu belirlenen ailelerle** çocuk işçiliğinin çocuğun iyilik halini ve gelecek potansiyelini nasıl etkileyeceği hususunda eğitici faaliyetler tasarlayabilirler. Bu faaliyetlerde ayrıca çocuk işçiliğinin hukuki boyutuna yönelik bilgilendirmelerin yapılması gerekir. Bu faaliyetlerin belirli aralıklarla tekrarlanarak daha fazla aileye ulaşmaya yönelik hedefler içermesi sağlanmalıdır. Ancak burada **genel toplantılardan ziyade ailelerin doğrudan muhatap alınması yoluyla yapılan bilgilendirme çalışmalarının daha etkili olacağını vurgulamak gerekir**. Nitekim risk düzeyi yüksek ailelerin bilgilendirici toplantılara katılım konusunda istek ve motivasyonunun daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Bu nedenle ailelere yönelik bilgilendirici çalışmaların mümkünse doğrudan aileyle temas kurarak (ev ziyareti, kurumda görüşme, okul görüşme vb.) gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.

Bilinç ve farkındalık artırıcı topluluk çalışmaları bağlamında meslek elemanları Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri, Valilikler, Kaymakamlıklar, İl Milli Eğitim Müdürlükleri, Müftülükler, üniversiteler gibi kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra sivil toplum örgütlerinin sağlayacağı olanaklar dâhilinde, daha geniş kitlelere çocuk işçiliğinin zararları ve yarattığı çocuk hakkı ihlalleri konusunda eğitici çalışmalar yapabilirler. Burada **temel amaç, çocuk işçiliği konusunun topluluk düzeyinde daha fazla bilinir olmasını sağlamak ve çocukların çalışmasını normalleştiren toplumsal refleksi zayıflatmaya yönelik adımlar atmaktır**. Nitekim toplumda normal kabul edilse bile birçok kişi çocuk işçiliğinin çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri konusunda farkındalık sahibi olmayabilir. Bu çabalar genellikle kısa vadeli değil geleceğe dönük potansiyel etkileri bakımından değerlidir.

19

Çocuk işçi olan ve sokakta yaşayan/çalıştırılan çocukların ailelerinin temel hizmetlere erişimi ile gelir ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik önlemlerin alınması

Çocukların sokakta yaşama, çalıştırılma ve çocuk işçiliğine yönlendirilmesinde yukarıda ele alındığı üzere en temel faktörlerden biri ailenin düşük sosyoekonomik statüde bulunmasıdır. Bilgi ve bilinç eksikliğinin de etkili olduğu bu süreçte, özellikle ailenin yaşadığı gelir eksikliğinin çocuğun çalıştırılmasıyla telafi edilmesine sıkça rastlanmaktadır. Bu nedenle çocuğun çocuk işçiliğinden ve sokak ortamından uzaklaştırılmasında ailelere sağlanacak gelir desteğinin ve ihtiyaç duyduğu temel hizmetlere erişiminin kolaylaştırılması gerekir.

Yoksulluğun etkilerinin daha belirgin olduğu yerleşim bölgelerinde meslek elemanlarının yapacağı topluluk değerlendirme çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. **Bir bölgenin sosyo-demografik profili meslek elemanları için günlük uygulamaların dayandırılabilceği bir veritabanı oluşturabilir.**

Ancak bu bilgilerin doğrudan alandan edinilmiş olması değerlidir. Bu nedenle meslek elemanlarının kendi bölgelerindeki yoksulluk düzeylerini anlamaları ve birlikte çalıştıkları kişilerle, karar alma süreçlerinde elde edilen verilerden yararlanmaları gerekir.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Meslek elemanları sokak ortamında bulunan ve/veya çocuk işçi olan çocukların tespitinin ardından bu çocukların aileleriyle yapacağı görüşmeler yoluyla ailenin spesifik ihtiyaçlarını belirlemelidir. Bu kapsamda, Sosyal Ekonomik Destek (SED), Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY) ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) veya belediyeler tarafından sağlanan diğer sosyal yardımlardan yararlandırma konusunda çaba gösterilmesi gerekmektedir.

Ailelere sunulacak ekonomik yardım tek başına ailenin çocuğa sunacağı bakım ve korumanın nitelikli bir hâle gelmesini sağlayamamaktadır. Bu nedenle ailenin ihtiyaç duyduğu psikososyal hizmetler konusunda da bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Örneğin ailenin giderleri içerisinde önemli bir yer oluşturan ve aile sistemini olumsuz etkileyen kronik hastalıklar, engellilik, ruh sağlığı sorunları, barınma ve yaşam masrafları gibi durumlar uzun süredir çözümsüz kalmış olabilir. Ailenin bu sorunların üstesinden gelmek için uygun yardım arama çabası geliştirmemiş olması da muhtemeldir. Bu aşamada aile üyelerinin kamu veya kamu dışı kaynaklardan yararlandırılabilmesi için meslek elemanının sevk ve yönlendirme yapması gerekecektir.

Ailenin gelir ve yaşam koşullarının iyileştirilmesinde ebeveynin daha iyi gelir getiren bir işte çalışma durumunun güçlendirilmesi yararlı olacaktır. Bu doğrultuda, ebeveynin mevcut durumdaki gelir kaynaklarının gözden geçirilmesiyle potansiyel istihdam seçeneklerinin değerlendirilmesi, istihdam konusunda eğitim veya maddi kaynaktan yararlandırılabilmesi için Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), SYDV ve ilgili sivil toplum örgütleriyle işbirliği kurulması amaçlanmalıdır.

20

Ailelerin temel gereksinimlerine yönelik çalışmalar yalnızca ekonomik gereksinimler olarak anlaşılmamalıdır. Aile bireylerinin, sağlık, barınma, istihdam olanaklarına erişimini sağlama, diğer toplumsal hizmetlere yönlendirme gibi bütüncül bir yaklaşım sergilenmelidir.

Çocuk işçilerin mesleki eğitime yönlendirilmesi

Çocukların yaşlarına ve gelişimlerine uygun olmayan çalışma ortamlarından uzaklaştırılmasında etkili olabilecek mekanizmalardan biri de onları mesleki eğitim olanaklarından yararlandırmaktır. Böylece çocukların, çocuk işçiliği yoluyla emek sömürüsüne maruz kalmadan yasal haklarını kullanarak mesleki beceri kazanmalarını amaçlayan bir yöntem izlenebilir. **Çeşitli sektörlerde kalifiye elemana olan artan talep de göz önünde bulundurulduğunda mesleki eğitim fırsatları bu çocuklar için kayda değer bir avantaja dönüşebilir.** Yasal düzenlemelerin de buna olanak verdiğini hatırlatmak gerekir.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Çocuk Koruma Kanunu kapsamında verilen eğitim tedbiri çocuğun iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine atıfta bulunmaktadır. **Her ne kadar yaygın uygulamada eğitim tedbiri çocuğun örgün eğitime devam etmesi olarak anlaşılrsa da meslek elemanlarının çocuk işçiler yararına kanundaki eğitim tedbirini uygulama konusunda çaba harcaması gerekmektedir.** Bunun için meslek elemanları tespit edilen çocuk işçilerin ilgi ve yeteneklerini öğrenerek, çocuğun ve ailesinin görüşü doğrultusunda eğitim imkânlarına yönlendirebilmek için İŞKUR başta olmak üzere yaygın eğitim kuruluşları, belediyeler ve diğer uygun mesleki eğitim veren kuruluşlarla temas halinde bulunmalıdır.

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarına yönelik kaynak ve hizmetlere erişimlerini sağlayacak mekanizmaların güçlendirilmesi

Mevsimlik tarım işçiliği Türkiye’de çocuk emeğine sıkça başvuru alanlarından biridir. Aileleriyle birlikte ülkenin farklı kentlerine göç ederek çalışan çocuklar aileleri için gelir kaynağına dönüşmektedir.

Ancak bu çocuklar, çoğunlukla uygun barınma koşullarına sahip olamamakta, sağlık riskleriyle ve çevresel tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. Öte yandan, mevsimlik tarım işçiliği yapan ailelerin çocuklarının birçoğu zorunlu eğitim çağında bulunmalarına karşın tüm eğitim dönemi boyunca okula devam edememektedir. Bu sorunlar çocukların gelecekte karşılaşacakları riskleri artırırken yoksulluk döngüsünün sürmesine neden olmaktadır.

2017/6 sayılı “Mevsimlik Tarım İşçileri” konulu Genelge kapsamında, mevsimlik tarım işçilerinin ve ailelerinin yaşadığı sorunların giderilmesi ve çocuklarının çalışmak yerine eğitime ve sosyal faaliyetlere yönlendirilmelerinin sağlanması amacıyla 2010 yılından bu yana Mevsimlik Tarım İşçileri Projesi (METİP) uygulanmaya başlanmıştır. Proje kapsamında mevsimlik tarım işçilerinin daha iyi koşullarda barınması, temel hizmetlere erişiminin kolaylaştırılması ve okul çağındaki çocukların eğitim faaliyetlerine ve sosyal faaliyetlere katılımının sağlanması amaçlanmıştır. **Meslek elemanları METİP alanlarında konaklayan mevsimlik tarım işçisi ailelere ve çocuklara yönelik eğitici-geliştirici faaliyetler tasarlayabilir, bu tür faaliyetlerin düzenlenmesinde kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin desteğini almak üzere girişimlerde bulunabilirler.** Ayrıca METİP alanlarının sayısının ve olanaklarının artırılmasına yönelik kaynak sağlama işlevini gerçekleştirmek üzere çalışmalar yürütebilirler. Bunun için meslek elemanlarının mevsimlik tarım işlerinin yoğun olduğu bölgelerde sık sık saha ziyaretleri yaparak çocukların temel gereksinimlerini tespit etmesi ve bu gereksinimlerin karşılanması hususunda gerekli kurumları harekete geçirmeye hazır olması beklenmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Çocukların haklarına ilişkin ailelerin farkındalıklarının artırılması, ulusal ve yerel düzeyde kampanyalar yapılması

Çocuk hakları konusu son 30 yılda literatürde geniş bir yer tutmasına karşın toplum genelinde henüz tam olarak karşılık bulmuş değildir. Çocuk haklarına dayalı bir anlayışın toplumsal olarak yerleşmesinde kuşkusuz devlet örgütlenmesinin kayda değer bir etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle, özellikle çocuk alanında çalışan meslek elemanları başta olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan profesyonellerin çocuk haklarına duyarlı bir yaklaşım içinde bulunmasının gerekli olduğunu vurgulamak gerekir. **Çocuklarla çalışan meslek elemanları, çocuklarla temas eden tüm meslek gruplarının çocuk hakları konusundaki farkındalığını yükseltmeyi misyon edinmelidir. Daha sonra toplumun geneline yönelik farkındalık çalışmalarının belirli aralıklarla tekrarlanarak sürdürülmesi konusunda planlamaların yapılması gerekmektedir.** Çocukların sokakta yaşama, çalışma ve çocuk işçiliğine yönlendirilmesinin toplum için ciddi bir sorun ve çocukların gelişimini olumsuz etkileyen bir çocuk hakkı ihlali olduğu konusunda yürütülecek kampanyalar toplumsal farkındalığın artmasında etkili olacaktır. Bunun için resmi kurumlar ve sivil toplum örgütleri günümüzün medya araçlarını etkin kullanarak geniş kitlelere ulaşma olanağına sahiptir. Sosyal medya bu bağlamda önemli bir kitle iletişim aracı olarak kullanılabilir. Aynı zamanda yerelde yayın yapan gazeteler ve televizyonlar spesifik olarak, bölgede yaşayan halkı bilgilendirme konusunda hâlen etkili araçlar konumundadır. Bu nedenle meslek elemanlarının, çocuk hakları bağlamında, söz konusu sorunla mücadeleyi daha geniş halk kitlelerine ulaştırma konusunda çaba harcaması oldukça değerlidir.

22

Sosyal hizmet kuruluşları ile yerel yönetimler arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve sivil toplumun katkısının alınması

Sosyal hizmet alanında çalışan profesyoneller, hassas koşullar altında bulunan çocukların tespiti ve bu çocuklara hizmet sunma noktasında kritik görevler üstlenmektedir. Bununla birlikte **sosyal hizmet profesyonellerinin, amaçladıkları hizmet hedeflerine ulaşma noktasında farklı paydaşların desteğine ihtiyaç duyduğu açıktır.** Bu bakımdan yerel düzeyde çocuklara yönelik aktivitelerin düzenlenmesinde maddi kaynak ve insan kaynağı sağlama noktasında belediyeler ve sivil toplum örgütleri ile işbirliğine önem verilmelidir. Belediyelerin ve sivil toplum örgütlerinin daha esnek yapılanma sergilemesi hareket alanlarını genişletmektedir.

Belediyelerin, sosyal belediyecilik anlayışı doğrultusunda dezavantajlı gruplara yönelik çeşitli sosyal yardım, eğitim ve kültür-sanat faaliyetleri gerçekleştirdiği bilinmektedir. Bu hizmetlerin sokakta yaşayan/çalışan çocuklar ile çocuk işçiler yararına kullanılabilmesi için belediyelerle sağlanacak temaslar değerlidir. Öte yandan, hem merkezi kurumlarla hem de yerel yönetimlerle işbirliği konusunda birçok avantaja sahip olan sivil toplum örgütlerinin özellikle gönüllü çabaları organize etme konusunda oldukça yararlı olduğu görülmektedir. Bu bakımdan **meslek elemanları buldukları bölgede bu gruplarla çalışabilecek sivil toplum örgütlerinin belirlenmesi ve sivil toplum örgütlerinin çocuk alanında çalışma kapasitesinin güçlendirilmesinde etkili bir rol oynayabilirler.** Esasen pek çok sivil toplum örgütü profesyonel olmayan biçimde çocuklara yönelik önleyici çabalar içinde bulunmaktadır.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Ancak bunların düzensiz ve süreksiz bir yapı oluşturduğu gözlemlenmektedir. Bu kapsamda meslek elemanları profesyonel liderlik becerilerinden yararlanmalı ve özellikle yoksulluk yaşıyan insanlara yardımcı olabilecek kişi ve kuruluşlarla ittifaklar kurmalıdır. Bu ittifaklar aracılığıyla meslek elemanları çocuklara hizmet verebilecek kapasitede bulunan sivil toplum örgütlerinin çalışmalarını organize edebilir.

Örneğin bir sivil toplum örgütü çocuklar için temel gereksinimleri temin etme konusunda rol alırken bir başkası sokakta yaşıyan çocuklar için kalacak yer temin etme konusunda çalışmada bulunabilir.

Sokak ortamında yaşıyan ve çalıştırılan çocuklarla ilişki temelli hizmet sunumu

Sokak koşullarında yaşıyan ve çalışan çocuklarla bireysel düzlemde yürütülecek çalışmaların ilk basamağında bu çocuklarla güvene dayalı ve süreklilik oluşturan bir ilişki geliştirmek yer almaktadır.

Meslek elemanları, çocukların resmi hizmet kurumlarıyla iletişimlerini ve ilişkilerini geliştirmeye yönelik faaliyetler düzenlemeye öncelik verebilir. Bu çocuklar hakkında edinilecek bilgiler çocuklarla bağ kurmak ve onları koruma altında tutmak adına yararlı olabilir. Her çocuğun davranışlarını değiştirebilmesi için sevgiye ve ilgiye ihtiyacı vardır. Bu ilgi belli ölçüde meslek elemanları tarafından sağlandığında çocukların meslek elemanı ve dolayısıyla hizmet kuruluşlarıyla olan irtibatını güçlendirmek mümkün olabilir.

Sokak ortamındaki çocuklar genellikle daha önceki deneyimlerinde yaşadıkları sevgi eksikliği nedeniyle sevgi eylemlerine olumsuz tepki verme eğiliminde olabilirler. Bu nedenle bu çocuklarla sürekli bir ilişki geliştirmek zor olabilir. Dolayısıyla meslek elemanları, sokak koşullarında bulunan çocukları bir anda sokaktan alıkoymaya yönelik bir başlangıç hedefiyle uygulama gerçekleştirmeye yönelmemelidir. Çünkü bu çocuklar yatılı kuruluşlarda kalmak istemeyebilir veya kendilerini sınırlayıcı buldukları aktivitelerden çabucak uzaklaşabilir. Buna karşın meslek elemanları, sokak ortamındaki çocukların güvenliğini ve temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalar yapabilir, bu çocukların gündüzlü hizmet modellerinden yararlanmalarını sağlayabilirler. Çocuklardan alınacak bilgiler veya çocuklar hakkındaki gözlemler yoluyla, neyi sevdikleri, neyle uğraşmaktan keyif aldıkları gibi onlara özel noktalara odaklanılabilir. **Sevdikleri bir sporu veya başka bir aktiviteyi, çocuk ve gençlik merkezi gibi uygun yapılar içerisinde gerçekleştirmelerine olanak tanımak çocuğun hizmet kuruluşlarıyla ilişkisini artırmaya yarayabilir.**

Basit bir örnek olarak çocukların doğum günlerinde onları özel hissettirebilecek doğum günü etkinliklerinin düzenlenmesi sağlanabilir.

Sokak koşullarındaki çocukların aileleriyle çalışma konusunda da öncelik çocuğun en kısa zamanda aileye dönmesini sağlamak olmamalıdır. Çocukla uygun iletişim yolları ile ilişki geliştirme sürecinin bir benzerini aileyle de gerçekleştirmek gerekir. Nitekim yukarıda açıklandığı üzere çoğu vakada çocuğun sokakta yaşama ve çalışma deneyiminin arkasında ailevi sorunlar yer almaktadır. Bu nedenle bazı çocuklar ailesinden ayrılmaya karar vermişse onları eve döndürecek bir sebep olmayabileceği düşünölmelidir. Bir araştırmada sokak koşullarındaki çocukların aileleriyle ilgili bir sosyal hizmet uzmanının şu sözleri oldukça dikkat çekicidir.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

“Bazen onların evde ne yaşadığını gördüğünüzde, bir sosyal hizmet uzmanı olarak siz bile sokağın daha iyi bir yer olduğunu hissedebilirsiniz.” Dolayısıyla **çocukların meslek elemanıya temas halinde kalmasını sağlamak, temel gereksinimlerinin karşılanmasında ve karşı karşıya oldukları tehditlerin azaltılmasında etkilidir.** Bu ilişkinin temin edilmesi daha sonraki aşamada çocuğun ailesiyle çalışmanın veya çocuğu koruma altına almanın daha olanaklı olduğu bir sürece doğru ilerleyebilir.

“Bazen onların evde ne yaşadığını gördüğünüzde, bir sosyal hizmet uzmanı olarak siz bile sokağın daha iyi bir yer olduğunu hissedebilirsiniz.”
Araştırma katılımcısı bir sosyal hizmet uzmanının sözleri

Okul sistemiyle çalışarak risk altındaki çocukların desteklenmesi

Çocukların sokak koşullarından ve çocuk işçiliğinden uzaklaştırılarak haklarından yararlanabilmeleri, potansiyellerine ulaşabilmeleri için güvenli bir çevrede bulunabilmeleri ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri öncelik olarak kabul edilmektedir. Bunun ardından nitelikli eğitime erişim çocuklar için temel hedeflerden biridir. Bu noktada meslek elemanlarının eğitim kurumlarıyla yapacağı işbirliği birçok açıdan kritiktir.

Dezavantajlı bölgelerde yaşayan, düşük ekonomik gelire sahip ailelerden gelen, okula devam sorunu bulunan, akademik motivasyonu düşük veya okuldan ayrılan çocukların sokak ortamında bulunma ve çocuk işçi olarak çalıştırılma risklerinin belirlenmesi gerekir. **Okul sisteminin bu konuda sağlayacağı kolaylaştırıcı rol, meslek elemanlarının risk altında olan çocukları tespit etmesinde oldukça yararlıdır. Meslek elemanlarının bu desteği sağlamak için okul yönetimi ve okul rehberlik servisiyle işbirliğini sürdürmesi gerekmektedir.** Hakkında ön bilgi alınan çocukların bir kısmının herhangi bir sosyal hizmet kuruluşundan hizmet alıp almadığı tespit edilebilir. Böyle bir durumda çocukla ve aileyle ilk temas sağlanmış olacaktır ve ilgili dosyadan daha fazla bilgi edinmek mümkün olabilir.

Hizmet alan çocuklar dâhil olmak üzere meslek elemanının, çocukla ve ailesiyle yeniden görüşmeler gerçekleştirerek çocuğun eğitim sürecini olumsuz etkileyen riskleri belirlemesi gerekmektedir. Çocuğun ailesinin gözetiminden yoksun olduğu, sokak ortamında bulunduğu veya çocuk işçiliğine yönlendirildiği belirlendiğinde başta Çocuk Koruma Kanunu ve Sosyal Hizmetler Kanunu'nda öngörülen uygun müdahalenin gerçekleştirilmesi söz konusudur.

Okul sistemiyle çalışmak, meslek elemanları için aynı zamanda önleyici düzeyde pek çok çalışmanın yürütülebilmesine kapı aralar. Meslek elemanları, okul aracılığıyla aileler ve öğrenciler için, sokak ortamının ve çocuk işçiliğinin riskleri konusunda eğitici ve bilgilendirici faaliyetler düzenleyebilirler.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Özellikle eğitim sistemi içinde sıkça vurgu yapılan "ailenin çocuğun eğitimine katılımı" konusunda meslek elemanlarının yapabileceği çalışmalar bulunmaktadır. Çocuğun eğitimini takip etme, çocuğun eğitimini destekleyici yaklaşım sergileme, çocuğun okul motivasyonunu güçlendirme, çocukla zaman geçirme ve ortak aktivite gerçekleştirme, çocuğa sınır koyma gibi hususlarda ailenin beceri kazanmasına yardım etmek temel önleyici müdahaleler arasında değerlendirilebilir. Okul aracılığıyla ailelerle kurulan temaslar aynı zamanda aile sisteminin değerlendirilmesi ile çocuğun aile ortamında güvenli bir yaşam alanında bulunup bulunmadığının ve ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığının belirlenmesinde önemli bir köprü işlevi görebilir.

Yasal ve idari düzlemde denetim ve yaptırım mekanizmaların işletilmesi

Çocukların sokak ortamında bulunma ve çocuk işçi olarak çalıştırılmasına yönelik müdahalelerin öncelikli olarak önleme ve koruma eksenine yerleşmesi beklenmektedir. Bununla birlikte, yasal düzenlemeler bağlamında çocukların esenliğini tehlikeye atan durumlara yönelik olarak ortaya konulan hükümlerin uygulamaya yansması gerekmektedir. **Mevcut ulusal ve uluslararası düzenlemeler bağlamında öngörülen idari tedbirler veya yasal yaptırımlar noktasında devlet mekanizmasının harekete geçmesini sağlamak meslek elemanlarına düşen sorumluluklar arasındadır.** Bunun için sorumlu kurum ve kuruluşlara yapılacak resmi bildirimlerin ve denetime yönelik taleplerin katkısı olacağı öngörülmektedir. Kurumsal olmayan ve az sayıda işçi çalıştıran işletmelerde, çocuk işçi çalıştırma riskinin arttığı gözlemlenmektedir. Bu tür işletmeler dâhil olmak üzere işletmelerin denetlenmesinin teşvik edilmesi, çocuk işçi çalıştıran işletmelerin belirlenmesi halinde ilgili kurumlara resmi bildirimlerin yapılmasının gerekliliği hususunda mülki idare amirlerinin desteğinin alınması gerekmektedir.

25

Çocukların Korunmasında Sorumlu Kurum ve Kuruluşlar

Sokak koşulları altında bulunan ve çocuk işçiliğine maruz kalan çocukların korunması ve gerekli hizmetlerden yararlandırılabilmesi konusunda sorumluluğu bulunan kurum ve kuruluşlar oldukça geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Bununla birlikte devlet yapılanmasında ana aktörler olarak değerlendirilebilecek temel kurumları ele almak önem kazanmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile yerel yönetimler bu kapsamda incelenebilir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB), 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu başta olmak üzere çocukların korunmasına yönelik ulusal düzeyde öngörülen yasal uygulamaların gerçekleştirilmesinden sorumludur. Toplumda dezavantajlı gruplara yönelik sosyal hizmet modellerinin sunulması konusunda merkezi ve yerel teşkilat yapılanması ve uygun personel görevlendirmesi bakımından bakanlık hizmetlerinin önemli bir yeri bulunmaktadır.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Sokak koşullarında bulunan veya çocuk işçi olan çocukların tespitinde Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri (ASHİM) kritik bir noktada yer almaktadır. Bu kapsamda özellikle Çocuklar Güvende Ekiplerinde, Mobil Ekiplerde, Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Birimlerinde ve Aile Sosyal Destek Programında (ASDEP) görevli meslek elemanlarının bu konuda daha fazla sorumluluk üstlendiği görölmektedir. Birimlerde görevli sosyal çalışma görevlileri, **ASHİM'e yapılan bildirimleri değerlendirmek, risk altında bulunan çocukları tespit etmek, çocukların aile ve sosyal koşullarını incelemek ve raporlamak, çocuklara ve ailelere uygun hizmet modellerini sunmak, toplum temelli çalışmalar yürütmek, projeler geliştirmek, diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak gibi pek çok role sahiptir.**

Sokak koşullarında bulunan çocukların devlet korunması altına alınması ile ilgili, 2022 yılında ASHB tarafından yürürlüğe konulan yönetmelikte yer bulan İhtisaslaştırılmış Çocuk Evleri Sitelerinin işlevsel bir yükümlülük üstlenebileceği görölmektedir. İlgili yönetmelikte çocukların, psikososyal ihtiyaçları veya suça sürüklenme durumlarına göre ihtisaslaştırılan çocuk evleri sitelerinden hizmet alacağı öngörölmüştür. Bu bakımdan pek çok riskle ve suça sürüklenmeyle karşı karşıya kalan sokak koşullarındaki çocukların bu kuruluşlardan yararlandırılabilmesi anlaşılabilir. Dolayısıyla ASHB personelinin, sokak koşullarındaki çocukları kuruluş bakımından yararlandırılmak için söz konusu yapıları işlevsel hâle getirme sorumluluğu bulunmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ölkede genelinde okul çağı döneminde bulunup zorunlu eğitim-öğretime devam eden çocukların psikososyal ve akademik gelişiminin izlenmesinden sorumludur. Özellikle dezavantajlı ailelerden ve topluluklardan gelen çocukların eğitim sürecinde desteklenmesine yönelik çeşitli hizmetlere ihtiyaç duyduğu görölmektedir. Bu kapsamda, **çocukların okul dışındaki yaşamının izlenerek gerekli durumlarda çocuk koruma sisteminin diğer bileşenlerini harekete geçirme noktasında okullara sorumluluklar düşmektedir.** Ayrıca MEB, Çocuk Koruma Kanunu'na göre verilen danışmanlık ve eğitim tedbirlerinin uygulanmasından sorumludur. Bu doğrultuda, tedbir kararı verilen çocuğun okulunda görevli yönetici, öğretmen ve psikolojik danışmanın çocuk hakkında yürütülecek uygulamalara dâhil olması gerektiği anlaşılabilir. Eğitim kurumları, çocuğun sokaktaki risklerden korunması ve çocuk işçiliğine maruz bırakılmasının önlenmesi için, çocukların okuldan kopmasını önlemeye yönelik çaba göstermelidir.

İçişleri Bakanlığı

Emniyet Genel Müdürlüğu bünyesinde il teşkilatlarına bağlı olarak faaliyet gösteren Çocuk Şube Müdürlükleri korunmaya ihtiyacı olan, evden veya kurumdan kaçan, mülteci, refakatsiz, sokakta yaşayan, sokakta çalıştırılan, hakkında koruma kararı bulunan, suça sürüklenen, suçtan mağdur olan, kimliği tespit edilemeyen çocuklara yönelik olarak polis tarafından yürütülecek hizmetleri sunmaktadır. **Birimlerin görevlerini düzenleyen yönetmelikte sokakta yaşayan ve çalışan çocukların kimlik tespitini yapmak, muhafazasını sağlamak, yasal temsilcilerini bulmak, yetkili idari veya adli makamlarla**

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

verilen kararın niteliğine göre ilgili kuruluşa veya kanuni mümessiline teslimini yapmak çocuk polisinin görevleri arasında sayılmıştır.

İlgili birimler içerisinde yalnızca kolluk görevini üstlenen polisler çalışmamakta aynı zamanda sosyal çalışmacılar bu birimler içerisinde çocuklara yönelik sosyal hizmetlerin sağlanmasına katkı vermektedir.

Dolayısıyla birimlerde görevli sosyal çalışmacılar, sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara ve ailelerine rehberlik yapma görevine sahiptir. Çocukların korunması, desteklenmesi, rehabilite edilmesi ve güçlendirilmesine yönelik çeşitli düzeylerde mesleki rollerini ortaya koyarak diğer ilgili kurumlarla işbirliği yapılmasını sağlamak bu kuruluşların sorumlulukları arasındadır.

2012 yılı itibarıyla diğer bir kolluk kuvveti olan jandarma bünyesinde de çocuklara hizmet sunan birimler oluşturulmuştur. Bu kapsamda, Jandarma Genel Komutanlığı Asayiş Daire Başkanlığı bünyesinde "Aile İçi Şiddetle Mücadele ve Çocuk Şube Müdürlüğü" adıyla kurulan birimlerin kuruluş amacı, suça sürüklenen ve suç mağduru çocuklar ile aile içi şiddete uğrayan kadınlara yönelik işlemlerin yürütülmesi ve bu işlemlerin yürütülmesinde ilgili diğer kurumlarla koordinasyon sağlanması, halkın bilgi ve bilinç düzeyinin artırılması gibi görevleri kapsamaktadır.

Kolluk kuvvetleri çocuğa yönelik koruyucu ve destekleyici tedbirlerin alınması gerektiğinde, durumu Cumhuriyet Savcılığına ve Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerine bildirmekle görevlidir. Ayrıca, çocuk hâkimi tarafından koruyucu ve destekleyici tedbir kararı alınması halinde, çocuğun ailesine, yasal temsilcisine veya ilgili kuruma teslim edilmesini sağlamak noktasında rol alırlar.

27

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Bakanlık, kanunla kendisine verilen görevler çerçevesinde ve aynı zamanda ILO partneri olarak, çocuk işçiliğiyle mücadelede öncü ve koordinatör kurum olarak çeşitli görevler üstlenmiştir. Bu kapsamda, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın (ÇSGB) çocuk işçiliğinin önlenmesi kapsamında bir dizi kritik sorumluluğu yerine getirmesi gerekmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Çocuk işçiliğini önlemeye yönelik politikaların belirlenmesi ve izlenmesi,
- Çocuk işçiliğinin önlenmesinde toplumsal duyarlılığın artırılması,
- Çocuk işçiliğinin önlenmesinde hedef kitlelere yönelik eğitim verilmesi,
- Çalışma hayatında çocukların korunması,
- Çalışan çocukların sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınması,
- Çocuk işçiliğiyle mücadeleye yönelik projelerin desteklenmesi,
- Çocuk işçiliğiyle mücadele eden kurum ve kuruluşlara fon sağlanması,
- Çalışan ve çalışma riski bulunan çocukların ebeveynlerine iş sağlamaya yönelik programlar oluşturulması.

ÇSGB'nin özellikle son yıllarda çocuk işçiliğini önlemeye yönelik ILO ve Avrupa Birliği tarafından desteklenen birçok yerel projeyi hayata geçirdiği görülmektedir. Bu doğrultuda Türkiye için çocuk

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

işçiliğinde başlıca sorunlardan biri olan mevsimlik tarım işlerinde çocuk işçiliğini önleme ve azaltma odağında projeler, bilimsel çalışmalar, mevzuat düzenlemeleri gibi çalışmaların sürdüğü görülmektedir (ÇSGB, 2022).

Yerel Yönetimler

Devletin yerel örgütlenmesinden sorumlu bulunan mülki idare amirleri, yukarıda ele alınan kurumların hizmetlerini ve politikalarını yerel düzeyde organize ve koordine etme görevlerine sahiptir. Bu doğrultuda Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik kapsamında oluşturulan Çocuk Koruma Koordinasyon Kurulunun işleyişini sağlayarak, kanuna uygun politika ve uygulamalar gerçekleştirme konusunda valilere ve kaymakamlara yetki ve sorumluluk verilmiştir.

Yerel yönetimler olarak belediyelerin de sosyal sorunların çözümüne katkı sunma ve dezavantajlı bireylere hizmet sunma sorumluluğu artırılmıştır. Gelişen sosyal belediyeçilik anlayışı ile birlikte belediyelerin çocuk dostu uygulamaları hayata geçirmesine yönelik örnekler de artmaktadır. Dolayısıyla korunma ihtiyacı içinde olan çocukların yaşam koşullarını iyileştirmek ve çocuklara özgü politikalar geliştirmek belediyelerin yetki ve sorumlulukları arasındadır. Bazı belediyelerin sokakta yaşayan/çalışan çocuklar ile çocuk işçiler için sunduğu hizmetler bulunmakla birlikte bu hizmetlerin sürekliliği ve yaygınlığı konularında sorunlar bulunmaktadır. Belediyelerin bu doğrultuda standart uygulamalarının olmaması önemli bir güçlüktür. Buna karşın **belediyelerin yapılanmasındaki esneklik, bu çocuklara çeşitli hizmetlerin sunulmasında avantaj sağlayacaktır. Bu kapsamda belediyeler, sokakta çalışan/yaşayan çocuklar için barınma, eğitim, sağlık, beslenme, rehberlik, kültür-sanat ve spor gibi pek çok alanda değerli hizmetler sağlama potansiyeline sahiptir.** Bu tür çalışmalar çoğunlukla çeşitli projeler aracılığıyla yürütülmektedir. Bu çalışmaların sürekli ve yaygın olmasının sağlanması konusunda çaba sarf edilmesi gerektiğini vurgulamak gerekir.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

NELER ÖĞRENDİK?

Bu ders kapsamında incelenen, sokakta yaşıyan ve çalışın çocuklar ile çocuk işçiler meselesi, süregiden bir sosyal sorun olarak çocukların zorlu koşullar altında yaşam mücadelesi vermesine ve haklarını tam anlamıyla kullanamamasına neden olmaktadır. Bu çocuklar, ekonomik zorluklar, ailevi sorunlar ve göç gibi faktörler nedeniyle sokakta yaşamak ve çalışmak zorunda kalmakta veya çocuk işçiliğine itilmektedir.

Ders içeriğinde sokakta yaşamanın/çalışmanın ve çocuk işçiliğinin çocuklar üzerindeki psikososyal, eğitimsel ve fiziksel etkileri incelenmiştir. Bu durum, çocukların gelişimini olumsuz yönde etkilemekte ve çocukları tehlikeli birçok duruma açık hâle getirmektedir.

Bu sorunla mücadele etmeye yönelik olarak ulusal ve uluslararası düzeyde atılan adımlar bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası düzeyde ortaya konulan yasal düzenlemeler bu kapsamda yürütülecek sosyal politikaların şekillendirilmesinde etkili olmaktadır. Ancak, yasal düzenlemelerin işlerlik kazanması ve mücadeleye dönük etkili uygulamaların ortaya çıkarılmasında sorumlu kurum ve kuruluşların yürüteceği çalışmalar önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, sokakta yaşayan/çalışın çocuklara ve çocuk işçilere yönelik hizmet sunan kurumların çocuklara destek ve koruma sağlama konusunda sağladıkları hizmetlerin artırılma potansiyeli bulunmaktadır. Bu kurumlar, korunma ve bakım, eğitim, sağlık ve rehabilitasyon programları gibi hizmetler sunarak çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Dolayısıyla sosyal hizmet alanında çalışın meslek elemanlarının bu soruna yönelik etkin mücadele için farklı kurumlarla işbirliği oluşturmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Meslek elemanlarının sokakta yaşama ve çalışma ile çocuk işçiliğine yönlendirmeyi önleme ve bu durumdaki çocuklara yönelik hizmet sağlama konusunda yapabileceği uygulamalar değerlendirildiğinde, özellikle Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı Faaliyet Planı (2017-2023) ve Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023-2028) olmak üzere iki temel belgeden istifade edebileceği görülmektedir. Bu kapsamda çocuklara yönelik birey, aile ve topluluk odaklı çalışmalar yapılması öngörülmüştür. Bunlara ilişkin metinde çeşitli spesifik açıklamalara yer verilmiştir.

Sokakta yaşayan ve çalışın çocuklar ile çocuk işçilerin durumunu anlamak, sorunun etkilerini değerlendirmek ve bu çocuklara yönelik hizmet sunan kurumlar ve mücadele stratejileri hakkında bilgi sahibi olmak bu dersin temel amacını oluşturmuştur. Bu doğrultuda, alanda bu soruna yönelik mücadeleye katkı sunan profesyonellerin bu çocukların haklarını korumak ve esenliklerini temin etmek noktasında önemli sorumlulukları bulunduğuna vurgu yapmak gerekmektedir. Dolayısıyla sokakta yaşama ve çalışmanın önlenmesi ve çocuk işçiliğiyle mücadele konularında atılacak adımlar önem arz etmektedir. Sonuç olarak, sokakta yaşayan ve çalışın çocuklar ile çocuk işçilerin durumuna yönelik müdahaleler, onların haklarını koruma, potansiyellerini gerçekleştirme ve yaşamlarını iyileştirme hedefiyle sürekli bir çabayı gerekli kılmaktadır. Bu çabanın çocuklara destek ve koruma sağlamaya yönelik daha kapsayıcı ve çok paydaşlı uygulamalar yoluyla güçlendirilmesi gerekmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

SORULAR

1. Aşağıdakilerden hangisi sokakla ilişkili çocuğu olumsuz etiketlenmeye maruz bırakmamak için tercih edilmesi önerilen kavramdır?
  - a) Sokak çocuğu
  - b) Sokağın çocuğu
  - c) Sokak ortamındaki çocuk
  - d) Evsiz çocuk
2. Çocuk işçiliği ile ilgili olarak aşağıda verilen bilgilerden hangisi **yanlıştır**?
  - a) Çocuğun sağlıklı gelişimine zarar verir.
  - b) Çocuğun emeğinin sömürülmesidir.
  - c) Çocuğu çocukluk yaşamından alıkoyar.
  - d) Çocuğa hayatı erken yaşta tanıma fırsatı sunar.
3. İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin 138 Sayılı ILO Sözleşmesi hükümleri göz önüne alındığında aşağıdakilerden hangisi **yanlıştır**?
  - a) 18 yaşından önce hiçbir çocuk hiçbir koşulda çalışamayacaktır.
  - b) Sözleşmeye taraf devletler asgari çalışma yaşını belirlemekle sorumludur.
  - c) Asgari çalışma yaşı genel kural olarak 15'ten daha küçük olmayacaktır.
  - d) Taraf devletler çocuk işçiliğiyle etkin bir şekilde mücadele edecektir.
4. 4857 sayılı İş Kanunu, ilgili ILO sözleşmeleriyle uyumlu şekilde çocuk işçiliğinin önlenmesi ve çocukların çalışma yaşamında korunması hususlarında hükümlere yer vermektedir. Kanuna göre aşağıda verilenlerden hangisi doğrudur?
  - a) 18 yaşını doldurmamış çocukların sanayi sektöründe çalışması yasaktır.
  - b) 15 yaşını doldurmuş çocuklar çalışmak için eğitimine son verebilir.
  - c) Çocukların çalıştırılabilecekleri işlerde çocukların güvenliğinin ve gelişiminin zarar görmemesi esastır.
  - d) Sokak koşullarında çalışma çocuğa zarar vermeyen hafif iş olarak nitelendirilir.
5. Çocukların sokakta yaşama ve çalışma nedenlerine ilişkin olarak aşağıdakilerden hangisinin geçerli olduğu **söylenemez**?
  - a) Çocuklar genellikle kendi istekleriyle sokakta bulunmayı tercih etmektedir.
  - b) Yoksulluk, çocuğun sokakta yaşama ve çalıştırılmasında etkili bir faktördür.
  - c) Aile içi çatışmalar ve çocuğa yönelik şiddet, çocuğun sokağa yönelmesine neden olabilmektedir.
  - d) Göç deneyimi bulunan ailelerin çocuklarında sokakta yaşama ve çalışma riski artmaktadır.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

6. Aşağıdakilerden hangisi çocuğun yaşına ve gelişimine uygun olmayan iş ortamlarının özellikleri arasında **değildir**?
- İş konusunda fazla sorumluluk yüklenen
  - Çocuğun ilgi ve yeteneklerinin gözetildiği
  - Çocuk için uzun çalışma saatleri uygulanan
  - Kullanılan araç-gerecin çocuğa uygun olmadığı
7. Çocuğun eğitimi ve sokak ortamında bulunma ilişkisinde ailenin rolüne ilişkin aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?
- Aileler genellikle çocuklarının eğitiminin önemini farkındadır.
  - Aileler çocuğun okula devamı konusunda okul yönetimiyle işbirliği yapmaktadır.
  - Ailenin düşük eğitim beklentisi çocuğun okuldan kopmasına zemin hazırlayabilmektedir.
  - Aile çocuğun çalışması yerine okula devamı konusunda çocuklarını ikna edememektedir.
8. Çocukların sokak koşullarında bulunması ve çocuk işçi olarak çalıştırılmasının yarattığı etkilere ilişkin aşağıdakilerden hangisi **söylenemez**?
- Çocuklar sokak ortamında ihmal ve istismara açık hâle gelir.
  - Çocukların sokak ortamında suça sürüklenme riski artar.
  - Çocuk işçiliği çocuğun bedensel ve ruhsal sağlığını olumsuz etkiler.
  - Çocuğun bir işyerinde çalışması güvenli bir ortamda bulunmasını sağlar.
9. Çocuk işçiliğinin olumsuz etkilerine ilişkin bilinç artırıcı/farkındalık oluşturuçu çalışmalar kapsamında aşağıdakilerden hangisi meslek elemanlarına tavsiye edilebilir?
- Toplumsal kabullerin çok zor değişeçeğinin baştan kabullenilmesi
  - Ailelerle yapılacak çalışmalarda birebir iletişime öncelik verilmesi
  - Bilgilendirme çalışmalarının tek bir kurumun sorumluluğunda yürütülmesi
  - Çocuk işçiliğinin doğuracağı hukuki sonuçlar hakkında konuşulmaması
10. Dezavantajlı aile statüsünün çocukların çocuk işçiliğine yönlendirilmesinde önemli bir risk faktörü olduğu göz önüne alındığında aşağıdakilerden hangisi doğru bir önermedir?
- Dezavantajlı ailelerin temel hizmetlere erişiminin kolaylaştırılması gerekir.
  - Dezavantajlı ailelerde çocuklar doğal işçiler olarak görülür.
  - Dezavantajlı ailelerin harcamaları genellikle çocukların getirdiği gelire dayalıdır.
  - Dezavantajlı aileler yoksulluktan kurtulmak için çocuklarının çalışmasına önem verir.
11. Mevsimlik tarım işçiliği yapan ailelerin çocuklarını korumaya yönelik olarak aşağıdakilerden hangisi çocuğun haklarını gözetten bir yaklaşımı yansıtır?
- Çocuklara ve ailelerine daha fazla erişilebilir hizmet sağlamak
  - Mevsimlik tarıma giden ailelerin çocuklarını devlet korumasına almak
  - Ailelerin mevsimlik göçlerinde çocuklarını götürmelerini yasaklamak
  - Mevsimlik tarıma giden ailelere ödenen yardımları kesmek

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

12. Çocuk işçi olan ve sokakta yaşayan/çalıştırılan çocukların ailelerine hizmet sağlanması noktasında meslek elemanlarının hedefleri arasında aşağıdakilerden hangisi **yer almaz**?
- Bölgenin sosyo-demografik yapısını değerlendirmek
  - Ailelerin ihtiyaçlarını belirleme konusunda muhtarlara görev vermek
  - Ailelerin var olan hizmetlere erişimini sağlamak
  - İlgili kurumlarla istihdama yönelik fırsatlar konusunda işbirliği yapmak
13. Eğitim tedbiri bağlamında bir çocuğun iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesi hangi yasal düzenlemede belirtilmektedir?
- Sosyal Hizmetler Kanunu
  - İş Kanunu
  - Çocuk Koruma Kanunu
  - 182 Nolu ILO Sözleşmesi
- I. Risk altındaki çocukların tespiti
II. Önleyici faaliyetler gerçekleştirilmesi
III. Ailenin katılımının sağlanması
IV. Bağımlılık tedavisi sunulması
14. Yukarıda verilenlerden hangisi ya da hangileri meslek elemanlarının okul sistemiyle çalışarak risk altındaki çocukların desteklenmesi kapsamında yapabileceği çalışmalar arasında değerlendirilebilir?
- Yalnız I
  - II ve IV
  - I – II – III
  - III ve IV
15. Aşağıdakilerden hangisi sokak ortamında yaşayan ve çalıştırılan çocuklara hizmet sunumu gerçekleştirirken meslek elemanlarının dikkate alması önerilen hususlar arasında değildir?
- Önceliği çocuk ve aileleriyle ilişki kurmaya vermek
  - Çocuğun çeşitli aktivitelere katılmasını teşvik etmek
  - Çocuğun hizmet kurumlarından yararlanmasını sağlamak
  - Çocuğu en kısa sürede evine döndürmek için çaba göstermek
16. Aşağıdakilerden hangisi sokak koşullarında bulunan veya çocuk işçi olan çocukların Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerine bildirilmesinden sorumlu paydaşlar arasında **gösterilemez**?
- Emniyet birimleri
  - Vatandaşlar
  - Eğitim kurumları
  - Savcılık

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

17. Aşağıdakilerden hangisi Çocuk Koruma Koordinasyon Kurullarının yerel düzeyde organize ve koordine edilmesinden sorumlu bulunmaktadır?
- Mülki idareler
  - Belediyeler
  - Emniyet Müdürlükleri
  - Savcılık
18. Aşağıdakilerden hangisi ILO partneri olup çocuk işçiliğiyle mücadelede öncü ve koordinatör kurum olarak görevler üstlenmiştir?
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
  - Jandarma Genel Komutanlığı
  - Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
  - Milli Eğitim Bakanlığı
19. Çocukların sokak koşullarından ve çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmasında yasal yaptırımların işletilmesi hususunda aşağıdakilerden hangisi doğru bir ifadedir?
- Devletin temel görevi yalnızca yasaları oluşturmak ve yaptırımları tanımlamaktır.
  - Önleyici çalışmaların önceliği aileleri yasalar konusunda bilgilendirmek olmalıdır.
  - Yasal hükümlerin takibinin yalnızca emniyet güçlerince yapılması gerekir.
  - Yasalar kapsamındaki hükümlerin uygulama ortamında denetlenmesi gerekmektedir.
20. Aşağıdakilerden hangisi çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik uygun bir politika yaklaşımını **yansıtmaz**?
- Önemeye dönük toplumsal duyarlılığın artırılması
  - Çocukların yalnızca hizmet sektöründe çalıştırılabilmesi
  - Çalışan çocukların gelişimsel fırsatlardan yararlanması
  - Önemeye yönelik projelerin desteklenmesi

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

KAYNAKLAR

- Afyonoğlu, M. F. (2023). Sokakta çalışan/yaşayan çocuk. Y. Mamur Işıkçı, N. Çalış, A. Dirikoç (Ed.). **Disiplinlerarası çocuk hakları ansiklopedisi** (ss. 598-601). Astana Yayınları.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB). (2023). Sokakta Yaşayan/Çalıştırılan Çocuklar. Osmaniye İl Müdürlüğü. <https://www.aile.gov.tr/osmaniye/basvurular/sokakta-yasayan-calistirilan-cocuklar/>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB). (2023). 2023-2028 Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. <https://www.aile.gov.tr/chgm/yayinlar/2023-2028-cocuk-haklari-strateji-belgesi-ve-eylem-plan/>
- Aksoy, A. & Ögel, K. (2005). Sokakta yaşayan çocuklarda kendine zarar verme davranışı ve madde kullanımı. **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, 6, 163-169.
- Alparslan Ö. & Karaoğlan B. (2012). Sokakta çalışan çocukların yaşam koşulları. **Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi**, 15(4): 268-274. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/29605>
- Atamer, R., Aydın, E. ve Bilgin, Ö. (2018). İç Göç ve Dış Göç Sonucu Sokağa İtilen Çocuklar: Göçün Çocuk Refahı Alanına Yansımaları. **Sosyal Hizmet Dergisi**. 2018/1 Ocak-Haziran. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını. <http://shuder.org/Resimler/1bb087f3-3442-44a8-993e-d8cdaca9762csosyal-hizmet-dergisi-2018-1pdf.pdf>
- Barış, İ. (2009). Sokakta Yaşayan Çocuklar ve Aileleri (İstanbul Örneği). **Istanbul Journal of Sociological Studies**, 0 (39), 87-114. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iusoskon/issue/9511/118858>
- Bulgurcuoğlu, S. E. & Çamur Duyan, G. (2019). Hükümlü çocuklar: İstanbul ve Ankara çocuk eğitimevi örneği. **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)**, (30), 167-190. DOI: 10.20427/turkiyat.468673
- Bülbül, S. & Doğan, S. (2016). Suça sürüklenen çocukların durumu ve çözüm önerileri. **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, 59, 31-36. https://www.cshd.org.tr/uploads/pdf_CSH_1529.pdf
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB). (2022). Çocuk İşçiliği İle Mücadele Ulusal Programı (2017-2023) Eylem Planı Ocak - Haziran 2022 dönemi izleme ve değerlendirme mevcut durum dokümanı. <https://www.csgb.gov.tr/media/89897/cocuk-isciligi-ile-mucadele-ulusal-programi-eylem-plan-2017-2023-ocak-haziran-2022-mevcut-durum-dokumani.pdf>
- Çelik, M. (2019). Sokakta Yaşayan Çocukların Aile, Sosyal Hizmet Kurumları ve Sokak Deneyimleri: İstanbul İli Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. İstanbul.
- Çoban, S. (2014). Bazı Sosyal Etkenlerin Çocuk Suçluluğu ile İlişkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma
- Durmuş, S. (2022). Sokakta Yaşayan 12-18 Yaş Grubu Çocuk ve Gençlerin Suça Sürüklenme, Yargılanma, İnfaz ve İyileşme Süreçleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü Ceza Adaleti Anabilim Dalı. İstanbul.
- Endris, S. & Sitota, G. (2019). Causes and consequences of streetism among street children in Harar City, Ethiopia. **International Journal of Education and Literacy Studies**, 7(2), 94-99. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1219547.pdf>

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

- Erbay, E. (2008). **Çocuk işçi olmak: Çocuk işçiliğine retrospektif bir bakış**. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını. No: 14
- Erdoğan, Ö. (2016). Sokakta çalışan çocuklar sorunu. **Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi**, (44), 11-43. <https://dergipark.org.tr/en/pub/abmyoder/issue/46666/585118>
- Ghosh, T. (2022). Socio-legal issues of the street children in India and their protection. **International Journal for Multidisciplinary Research**, 4(5), 1-12. DOI 10.36948/ijfmr.2022.v04i05.844
- Güngör, F. & Erdurak, Y. (2016). Çocuk Hakları ve Uygulama Stratejileri Bağlamında Sokakta Çalıştırılan Çocuklar. **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, 6 (12), 1-35. DOI: 10.17828/yalovasosbil.288237
- Güngör, M. (2009). Eğitim Hakkı ve Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocuklar: Mersin İli Örneği. **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 5(1). 28-42. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/160940>
- Kaplan, V. (2015). Sokakta yaşayan madde bağımlısı çocuklarda öfke ve saldırganlık düzeyi. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı.
- Karal Dönmez, Z. (2019). Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Sokakta Çalışan Çocuklara Yönelik Çalışmaları: Hayat Vakfı Örneği. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. İstanbul.
- Karataş, Z. (2013). Çocukların risklerden korunmasında erken tanı ve uyarı sisteminin önemi. Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Çalıştayı (ss. 40-55), 28-29 Kasım 2013. İstanbul.
- Kardaş, Ö. & Kardaş, B. (2023). Çocuk ve ergen madde bağımlılığı tedavi merkezine başvuran olguların sosyodemografik ve madde kullanım özelliklerinin incelenmesi. **Bağımluluk Dergisi**, 24(2), 174-185. Doi: 10.51982/bagimli.1112645
- Kelebek, G. (2017). Sokakta çalışan çocukların karşılaştığı tehlikeler. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Kongresi (USAK’17) International Social Research Congress 20 – 22 Nisan 2017 İstanbul. ss. 375-382.
- Kızmaz, Z. & Bilgin, R. (2010). Sokakta Çalışan/Yaşayan Çocuklar ve Suç: Diyarbakır Örneği. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 9(32), 269-311. <https://dergipark.org.tr/en/pub/esosder/issue/6146/82515>
- Özçevik, D. & Ocağcı, A. F. (2021). Çocukları sokağa iten faktörler, karşılaştıkları sorunlar ve hemşirenin rolü. **Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi**, 5 (1), 26-32. DOI: 10.29228/JOHSE.7
- Sharma, M. K. (2020). Street children in Nepal: Causes and health status. Journal of Health Promotion, 8, 129-140. <https://doi.org/10.3126/jhp.v8i0.32992>
- Şener, S. & Serdar, M. (2015). Sokak Çocukları” Problemi ve Bu Probleme Yönelik Uygulanan Politikalar (Türkiye – Hindistan Örneği). **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (45), 104-117. <https://dergipark.org.tr/en/pub/dpusbe/issue/4787/66066>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). Haber Bülteni: Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2019. Yayımlı Tarihi: 31 Mart 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807>
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (2023). What is child labor. <https://www.ilo.org/ipecc/facts/lang--en/index.htm>

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Umoayara, M. G. & Ekot, M. (2022). Correlates and survival strategies of street children in Akwa Ibom State, Nigeria. Sapiaientia Global Journal of Arts, Humanities and Development Studies (SGOJAHDS), 5(3), 173– 191.

<http://www.sgojahds.com/index.php/SGOJAHDS/article/view/419/443>

Yetim, N. & Çağlayandereli, M. (2007). Toplumsal algı boyutuyla sokakta çalışan ocuklar: Mersin rneği. **Sosyoloji Dergisi**, 3(14), 31-55.

"Bu yayın, Avrupa Birliği'nin maddi desteği ile oluşturulmuştur ve sürdürölmektedir.
İçerik tamamıyla WEglobal Danışmanlık A.Ş sorumluluğu altındadır
ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir."